

**Akutagava Ryūnoszuke
(1892-1927)**

**Az orr
elemzés**

Talán nem szerencsés így kezdeni, mégis szükségesnek tartom megindokolni, választásom okait. Hogy miért éppen a japán irodalomból kerestem novellát? Elsősorban személyes vonzalomból. Nem azért, hogy a mellemet döngessem, de tanultam japánul, és borzasztóan büszke voltam, hogy már a rózsaszín párdúcnál nagyobb kaliberű dolgokat is el tudok olvasni. Nem ez a kedvencem, de a kedvencemről nem tudnék tíz oldalon belül elemzést írni. És ezek a művek általában kívül esnek a közérdeklődés körén, csak elvétve lehet hivatalos elemzést találni róluk. Tapasztalatom szerint, ha valaki legalább egy ilyen elolvas, mielőtt a magáét megírja, akár tudatosan akár tudattalanul, de átvesz az olvasottakból. Szóval egy elemzéssel sem találkoztam, és mivel egy úgymond "szűz" novellát választottam, elkerülök minden ilyesfajta kísértést. Sőt, még a véleményemet is megtarthatom.

Néhány szóval magáról a műről. Az orr c. novella idestova száz éves: 1916-ban született, egy japán író, Akutagava Ryunoszuke tollából. Az író munkásságában egyaránt érezhető mind a hagyományos japán, mind a nyugati, főleg az európai művészet hatása. Ezt a novellát még pályafutása legelején írta. Írásaiban előszeretettel foglalkozik filozófiai, és erkölcsi problémákkal, az emberi cselekedetek mozgatórugóival. Stílusa tömör, az események továbbgondolását az olvasóra bízta. Novelláiban általában jelen van az ironia, és a groteszk. Szerintem a műveinek sikere visszafogottságukban, és az adott szituáció sajátos pszichológiai beállításában rejlik.

A történet hőse Zencsi, a buddhista szerzetes, akit az ég megvert egy hathüvelyknyi orral. A szerzetes ábrázata így elég ormótlan, és a túlméretezett testrészt, ami az állat verdesi, rengeteg gondot okozott neki. Az evés például olyan bonyolult számára, hogy segítség nélkül nem is boldogulna vele. Ilyenkor egyik tanítványa letelepedett mellé, és egy bottal megemelte, ezzel téve lehetségessé az étkezés műveletét. Az átlagon felüli szaglászerv tehát igencsak megnehezíti hősünk életét. Zencsi állandóan szorong, nehogy valaki az ő jelenlétében kiejtse az orr szót. A körülötte élők is főleg annyiban fontosak számára, hogy milyen méretű és formájú orral rendelkeznek. A tény, hogy csak az ő orra nem illik be a sorba, szörnyen elkeseríti, hiúsága pedig talán soha nem heveri ki ezt a csapást. Az emberek azt beszélnek róla, az orra miatt állt szerzetesnek, mert olyan asszonyt sehol nem találna, aki képes lenne hozzámenni. Szemükben az, hogy Zencsi a szerzetesi életet választotta, bölcsnek, sőt egyenesen lovagias lemondásnak tetszik, ezért, még ha nevetnek is rajta, tisztelik és titkon talán együtt is éreznek vele.

Hősünk napjai a megszokás nyugalmában telnek, egészen addig, míg nem hall egy bizonyos kínai orvosról. Ennek az orvosnak ugyanis van egy biztos receptje arra, hogy hogyan lehet az ilyen testi hibát kijavítani. A módszer lényege, hogy az orrot gőzölgő forró vízben kell áztatni, aztán hagyni, hogy valaki jól megtapossa. Az így kitüremkedő felesleges faggyút ki kell húzni. Ez a műveletsor ismétlődő, amíg az orr normál hosszúságú nem lesz. Zencsi rászánja magát a beavatkozásra, tanítványa pedig magára vállalja a taposást. A második alkalom után a szerzetes orra csodálatosan megváltozott, épp akkora méretűvé vált, mint bárki másé. Hősünk újra tud enni egyedül, és egyszer végre boldog az életben.

Néhány nap múlva azonban feltűnik neki, hogy a társai nevetnek a háta mögött. Azelőtt is sokan derültek rajta, szinte meg is szokta, de abban némi sajnálat is volt. Ez az új nevetés viszont már leplezetlenül gúnyos. Rájön, hogy elvesztette eddigi tisztaságát, hiszen éppoly gyarlón, és hiúan viselkedett, mint bárki más. Lassan veszi észre, de mire teljesen megvilágosodik előtte, már egyenesen szégyelli magát. Ekkor jön rá, mekkora hibát követett el, hogy ő tulajdonképpen boldog volt, és kezdi visszakívánni eredeti állapotát. Egyetlen vágya, hogy az orra valami csoda folytán újra megnőjön, és végre véget érjen ez a kínos helyzet. Egy reggel aztán arra ébred, hogy az orra megduzzadt, és pont olyan ormótlan, amilyen világeletemben mindig is volt. Ekkor büszkén megtapogatja immár tökéletessé lett testrészét, és határtalan boldogsággal meglóbalja a szélben. Itt ér véget a történet.

Az elbeszélést másfél évvel ezelőtt olvastam először. Az első benyomásomat két szóban össze tudom foglalni: vicces, és valahogy meghökkentő. A második olvasáskor inkább az író munkáját figyeltem, hogyan fejt ki, és hogyan akarja megértetni mondandóját. Milyen úton próbálja rávezetni az embert az általa feltételezett lényegre, és hogy feltételez-e egyáltalán valami észrevehető lényegre.

Zencsi maga az emberi esendőség kedves, groteszk, és szinte már komikus alakja, egy amolyan sajátos japán Cyrano de Bergerac. Az író néha gúnyosan, máskor elnézően beszél hősről, remek érzékkel ábrázolva az emberi vágyak folytonos törekvését, és kielégíthetlenségét. Filozófiai, és pszichológiai mondandóját egy egyszerű életű, hétköznapi emberen, egy buddhista szerzetesen keresztül mondja el. Én úgy éreztem, elsősorban arról az örök igazságról beszél, hogy az ember mindig vágyik valamire, mindig törekszik valami felé. És ha célját eléri, új célt kell találnia. No nem azért, mintha az ember egy ilyen derék és buzgó teremtmény volna, hanem mert élete alapvető lényege, ha úgy tetszik: értelme, nem a kitűzött cél, hanem az afelé való törekvés. Ha az ember elérhetetlen célt tűz maga elé, azzal ugyan örök kudarcra ítéli magát, mégis a törekvése megmaradhat, sőt, talán makacsul meg is erősödik, ezzel mintegy értelmet adva egy amúgy értelmetlen és sivár életnek, még akkor is, ha ez nem más, mint pusztán önámítás.

Zencsi esetében is valami hasonló történt. A szerzetes becsérli ugyan saját orrát, kisebbségi érzése is van talán, mégis társai tisztelik és becsülik, mint őszinte és kötelességtudó embert. Ő mégis többet akar. Tökéletessé, vagy legalábbis kevésbé tökéletlenné válni. Innentől azonban már csak magára tud gondolni, és megbecsült, idős ember létére hiú kiskamaszként viselkedik, és természetesen nevetség tárgya lesz. Végül, amikor már késő, megérti, hogy az ég nem megverte a hatalmas orral, hanem ellenkezőleg, épp hogy megáldotta vele. Ettől a felismeréstől lesz emberközeli az egész történet.

Ha alaposan odafigyelünk, észrevehetjük: mind olyanok vagyunk, mit ez a japán szerzetes. Csak mi talán még nem vettük észre, hiszen ritka dolog az, hogy az élet konkrétan rámutat a lényegre. Van, akinek kicsi a szája, van akinek rövid a lába, van aki beteg, és általában mindenkinek van valamije, amit képtelen elfogadni, és ezért valósággal gyűlöli önmagát. Mindannyian tudjuk, legtöbbször saját tapasztalatból, hogy a test hibáit a lélek is megszenvedti, és hogy az ilyen csorbát nagyon nehéz, sokszor pedig lehetetlen helyrehozni. Zencsi története ilyen szempontból happyenddel végződik, hiszen végül nemcsak hogy elfogadta, de egyenesen meg is szerette addigi gyűlölete tárgyát.

Csak körül kell nézni, manapság hány testileg normális és egészséges ember fekszik önként a kés alá, hogy tökéletesebb, szebb, és ezáltal "elfogadhatóbb" legyen, akár önmaga, akár a társadalom számára. Habár ők inkább a saját, és mások (vagy másoknak tulajdonított saját) elvárásainak az áldozatai. Mégis, ha nem is ennyire szélsőségesen, de a szabály mindenkire vonatkozik. Ránk is. Ahhoz, hogy önmagunkat el tudjuk fogadni, és mások is elfogadjanak minket, sokféle feltételnek kell megfelelni, mind külsőleg, mind belsőleg. Az ember egy társas lény, ezért a beilleszkedés számára létkérdés. Az asszimiláció alapja pedig egy bizonyos normának a betartása, és a megfelelés az átlagnak. Minden szélsőség és furcsaság, mint lehetséges veszélyforrás, mint egyfajta bomlasztó erő jelenik meg, épp ezért kerülendő és távol tartandó az egységesség érdekében. „Aki kilóg a sorból, aki más, az nem tartozik közénk.” Így hangzik ez a hallgatóságos egyezmény.

Minden ember szeretne elég szép, elég jó, elég okos, elég ügyes lenni, hogy tartozhasson valahová: például az elég szépek, az elég jók, az elég okosak, az elég ügyesek közé, ahol ő is pont megfelelni az átlagnak. Zencsi esetében ez az átlag a normál orrúak társadalmát jelenti, amelybe véleménye szerint mindenki beletartozik, őt kivéve.

De az emberek nem egyformák, nem is lehetnek azok, így véleményeik és hozzáállásuk sem lehet ugyanolyan. A kilengések megengedettek, de csak egy bizonyos határon belül. Am hogy hol ez a határ, és mi számít túl soknak (kinek, mikor, és hol), én meg nem tudnám mondani. Szerintem a valóságban az átlag nem létezik, olyasmí, mint a π : mindenki tudja mit jelent körülbelül, de még senki sem találkozott vele szemtől-szembe. Mert minden ember más, eltérések mindig lesznek, kicsik vagy nagyok-e, az mindegy, de a tökéletes átlagember valószínűleg soha nem fog megszületni. Vagy ha esetleg, egy genetikai laborban létre is hoznának ilyeneket, a többi ember apró eltérései miatt ők is egyediek volnának, hisz még az egypetéjű ikrekből sem lesz soha két teljesen egyforma lény. Ők volnának a kivétel, ami a szabályt erősíti,

és az emberi közösségen a genetika nem ejtethet igazi sebet. Legalábbis így biztos nem. Ha az ember belegondol ebbe, akkor rájön, jól is van ez így, a világot ennél jobban ki sem lehetett volna találni. Nem érdemes megerőszkölni a természetet, mert bölcsőbbek úgyszem lehetünk nála. És ha mégis megtesszük, azzal megmutatjuk a világnak saját gögös, hiú és kicsinyes lelkünket, amivel pedig igazán nincs mit büszkélkedni. Arról nem is szólva, hogy az ilyen művi beavatkozás eredménye nem lesz tartós, és eleve kár a fáradtságért.

Vajon miért könnyebb új orrot csináltatni, mint a tükör elé állni, és azt mondani: ez az én orrom, egyedül az enyém, és nekem pont így kell, nem máshogy? Amit az ember a természettől kap, az sohasem véletlen, és soha nem tökéletlen, kizárólag az emberi gyarlóság képes azt "torzzá magyarázni".

A többieknek igazából semmi gondjuk nem volt sem Zencsivel, sem Zencsi orrával. Tehát nem a beilleszkedéssel volt a baj. Igaz, gyakran megengedtek maguknak egy-egy viccet vele kapcsolatban, de soha nem gonoszkodtak vele célzatosan, soha nem taszították ki. A hozzáállás és az elfogadás folyamata így nem kívül zajlik, hanem magában a főhősben.

De ő mégsem az orra miatt nevetséges leginkább. Ha az orra nem lenne olyan, amilyen, akkor is biztosan találna magán valamit, amit gyűlölhét, és ami miatt szoronghat. Mert ha nem találna semmi hibát, ugyan hogyan vágyódhatna jobbra, hogyan vágyódhatna bármire is. Itt már szinte úgy érzi az olvasó, hogy Zencsinek ez az orr csak egy ürügy, ami okot adhat a teljesíthetetlen utáni vágyakozásához. És mivel mi is csak olyan esendők vagyunk, mint ő, ez éppúgy vonatkozik ránk is. Amikor kinevetjük őt, tulajdonképpen önmagunkon nevetünk, ezt pedig tudjuk, és ettől olyan groteszk és komikus az egész.

Azt, hogy az író valóban szán-e művének valamiféle tanulságot, nem tudom biztosan, csak azt mondhatom el, hogy szerintem megteszi-e. Én nem hiszem, hogy összefogott és szándékos mondanivalója volna, inkább az ember gondolatainak sugall egy bizonyos irányt, mintha azt mondaná: látod, milyen nevetséges figurák is vagyunk, mi, kisemberek. Mert ma, és abban a korban, amikor ez a novella íródott, már kihaltak a nagy jellemek, a legendás hősök, és velük együtt azok, akik hittek bennük. Csak a szürke kisegerek, az evolúció nagy túlélői, csak mi maradtunk.

Akutatgava stílusát, és egész világát kicsit rokonítani tudnám Franz Kafka világképevel. Ő is, látszólag értelmetlenül, a jelentéktelen emberek jelentéktelen életéről írt. Őszintesége néha egészen bosszantó, de mivel rólunk beszél, számunkra mindig új, mindig időszerű, és mindig érdekes marad. Ámbár könnyen meglehet, hogy a novellába csak mi látjuk bele ezeket a dolgokat, és egyszerűen túlmagyarázzuk. Az író talán kaján viccként írta meg ezt a történetet így, gondolván az eljövendő értelmezők sokaságára, akik majd mind szépen megmagyarázzák neki, miről is szól a műve tulajdonképpen. És miközben mi tényleg megmagyarázzuk (akár magunknak, akár másoknak), ő talán remekül szórakozik erőlködéseinken fenn a japán mennyországban.

Én azt hiszem, hogy ez a novella feltétlenül nemzetközi, mivel mondandója általánosan emberi, ahogy a gondolkodás jelensége is nemzetközi. Az író mindenkinek írta, ezáltal az értelmezés lehetősége nem korlátozódhat, és nem is korlátozódik kizárólag Japánon belülre.